

Erzsébet két teste

Akik furcsállják, milyen mélyen megrendített egy egész országot egy kilencvenhat éves asszony halála, vegyék észbe: Angliában az is bűncselekményt követ el, aki csak *elgondolkodik* az uralkodó halálán. Az 1351-es felségsértési törvény (*Treason Act*) ma is érvényben van, és kimondja, eme égbekiáltó bünt az valósítja meg, aki „tervbe veszi vagy elképzei öfelsege halálát”. A gondolatbűn vélhetőleg azon a meggyőződésen alapul, hogy a felkent királynő vagy király uralkodása nélküli világ szükségszerűen elképzelhetetlen. Hiszen ha nem volna az, a felsőbb uralom elveszítené leghatékonyabb varázserejét, az állandóság illúzióját. Az alattvalók (márpedig a britek nem állampolgárok, hanem alattvalók) olyan rajongást kénytelenek érezni uralkodójuk iránt, amelyről Shakespeare ír a 116. szonettben: „az örök fárosz maga ő, / Nézi a vihart s nem ing semmi vészben”.¹

¹The New York Review of Books, LXIX. évf. 16. sz. (2022. október 20.)

Egy monarchia mindenekelőtt az időtlenség kulisszáit akarja megteremteni, melyek között az uralkodó minden esetlegesség és változás fölött lebeg. Az öröklési elv a „mindig” fogalmára épül – így volt ez, kérem, mióta a világ világ, és így is marad. A történelmi bizonyítékokat félretolva a monarchia úgy tesz, mintha ő volna a változatlan dolgok feneketlen tárháza. Ahogy Walter Bagehot írta 1867-ben kiadott, *Az angol alkotmány* című munkájában:

Amennyiben a király csupán hasznos munkát végző hivatalos személy, akinek a helyére más valakit is ültethetünk, akkor nem lehet titokzatos félelemmel és tisztelettel tekinteni rá; viszont ha imádni kell őt, akkor értelemszerűen leválthatatlannak kell lennie.

Ez kikényszeríti a kérdést, mellyel a briteknek szembe kell nézniük: hogyan járjunk el, amikor az egyetlen lehetőség egy új uralkodó „megcserélése” – aki 73 éves férfi létére egész

életében csak a színpad takarásából kukucskaolt kifelé, és oly sokáig kellett várnia a színre lépésre, hogy a műsora elavult, mielőtt még ténylegesen bemutathatta volna?

II. Erzsébet legnagyobb teljesítménye az volt, hogy hetven évig tartó uralkodásával megteremtette és fenntartotta az állandóság nélkülözhetetlen illúzióját. Miközben országa, az Egyesült Királyság globális gyarmattartó nagyhatalomból a szomszédjaival, sőt saját magával is civakodó észak-európai orszaggá vált – s miközben a nagyságról alkotott elképzelése valóságból felhabosított álommá lett –, ő végig jelen volt. Még uralkodásának nyilvánvaló anakronizmusa is arra szolgált, hogy Európa utolsó, birodalmi jellegű, soknemzetiségű monarchiájának fennmaradását nyomatékosítsa.

Egész életében a versenylovak álltak érdeklődése középpontjában, szakterületének a lovak vérvonalát tekinthetjük. Ez aligha a véletlen műve. Hasznos volt figyelemmel követni a lovak formáját, így lehetett szakszerűen valószínűsíteni, hogy egy vérvonal melyik ága lesz majd eredményes, és melyik bizonyul zsákutcának. Elvégre Erzsébet vérvonalában ott található II. Vilmos császár és II. Miklós cár – az ő dinasztiájuk nem volt képes megállni a helyét, amikor történelmi zivatarok áztatták el a pályát. Apósát, András görög királyi herceget kiebrudalták

Görögországból az 1922-es forradalom után, és a Monte Carló-i Hotel Metropole-ban halt meg. A királynő pontosan tudta, hogy Európa kétes hírű nyaralóhelyei adtak szállást a királyi házak maradványainak, pedig e házak némelyike sokkal mélyebb történelmi gyökerekkel bírt, mint a sajátja, legyen elég a szerencsétlenül járt cári családra utalni.

Erzsébet ebből értette meg, hogy a túlélés legbiztosabb módja: minél kevesebbet beszélni és cselekedni. Elegendő rezzentlenül kitartani a viharos időkben. Uralkodásának nyelvtanában különös fontosságot kapott a létige: *lenni*. Kitűnően tudott jelen lenni, méghozzá olyan sokáig, hogy a létige végtelenül hosszú jelen időt sugallt.

A végtelenséggel persze az a baj, hogy nehéz elképzelni, mi következhet *utána*. Viktória királynővel kapcsolatban – akinek 63 évig tartó uralkodása az egyetlen, amely II. Erzsébetével összevethető – azt írja Bagehot: „a királynő haszna a maga méltósággteljes szerepében felbecsülhetetlen. Nélküle a jelenlegi angol kormány megbukna és eltűnne”. Kevésbé emelkedett, de nem kevésbé elegáns a Smiths rockegyüttes igencsak korai panaszdala 1986-ból, a „The Queen Is Dead” című szám. Morrissey keserves jajszava mintha előrevetítené Anglia jóval későbbi kétségbeesését, magára hagyottságát. A lemez a végtelenbe csendül

ki a többször elismételt utolsó sorral: „Oly hosszú az élet magányosan.” Mintha Erzsébet halála után csakis az örökös magány következhetne. Ennél is apokaliptikusabb a Pet Shop Boys 1993-as száma, a „Dreaming of the Queen”, melyben így dalol a narrátor, miután Erzsébet megjelent az álmában:

Veritékben úszva ébredtem
Elhagyatva
Mert minden szerelmes meghalt
Senki sem élte túl

Shakespeare kijelentése (szintén az imént idézett szonettből), mely szerint a szerelem „Ítéletnapig szilárdan kitart”, mintha visszhangozna ezekben az uralkodónak címzett fura himnuszokban. Lehet, hogy az ilyen képzelődések az uralkodó haláláról nem számítottak felségsértésnek, hiszen egybehangzanak az 1351-es törvény szellemével: az uralkodó végét a világ végeként jelenítik meg. Még a Sex Pistols fogvicsorgatva előadott „God Save the Queen”-jének vége is ezt a hangot üti meg: „Anglia álmodik, de nem a jövőről”.

Ez a morbiditás része volt a monarchiának. II. Erzsébet élete nagy részében halottnak tette magát. Ernst Kantorowicz 1957-ben megjelent klasszikus művében fejti ki a gondolatot, melyet így összegez

a könyv címében: *A király két teste*. Elemzését egy I. Erzsébet királynő korából való jogi elmélkedés idézésével kezdi:

A Királyban ugyanis két test lakozik, úgy mint egy természetes Test és egy politikai Test. Természetes Teste (ha önmagában tekintjük) halandó, kitéve minden kórságnak, amivel az Természet vagy az vak Véletlen sújtja, kitéve Gyermekkor és Vénység beszámíthatatlanságának és az többi Fogatkozásnak, mik más ember természetes Testét is sújtják. Csakhogy politikai Teste olyan Test, ami nem látható, amit nem lehet megérinteni, hiszen Politikából és Kormányzásból áll.

II. Erzsébet esetében viszont további csavar, hogy az ő két teste közül az egyik élő volt, a másik halott. „Természetes teste” vitán felül élénk, erőteljes, intelligens, incselkedésre hajlamos nőt mutat. „Politikai testének” azonban – mint a feudalizmusból itt felejtett kísértetnek egy demokratikus államban – olyannak kellett látszania, „amelyet nem lehet megérinteni”. (1992-ben, Ausztráliában tett hivatalos látogatása közben az ottani miniszterelnök, Paul Keating a királynő háttára tette a kezét, hogy gyengéden átsegítse az összeverődött tömegben. A brit bulvársajtó kórusban hördült fel: „El a kezekkel!”)

Ahhoz, hogy bebújjon uralkodói személyiségébe, Erzsébetnek el kellett nyomnia magában az emberi, élő személyt, és a lehetőségek határán belül halottnak kellett mutatnia magát.

Tekintsünk meg két pillanatképet az uralkodóról. Az egyik Elton John hivatalos önéletrajzából, az *Én, Elton John*ból való. A dalszerzőt meghívták egy fogadásra valamelyik királyi rezidencián (a könyv nem részletezi, pontosan hol és mikor volt ez az esemény). Amint épp a királynőt figyeli, látja, hogy odalép unokaöccséhez, Linley örgrófhhoz. Az örgróf húga, Sára megbetegedett és visszavonult a szobájába. Erzsébet arra kéri Linley örgrófot, menjen be a hűgáához, és nézze meg, hogy érzi magát:

Mikor az örgróf többedszerre is megpróbálta lepattintani a királynőt, az uralkodó könnyű kézzel apró pofonokat adott neki. Azt mondta: „Ne – csatt – vitatkozz – csatt – velem, – csatt – mert – csatt – én – csatt – vagyok – csatt – A KIRÁLYNŐ!” Ez meghozta az eredményt. Mikor a királynő végzett, észrevette, hogy őt bámulom, rám kacsintott, és odébbállt.

Az anekdota azért szerez örömet, mert hamisítatlan kabaréjelenet. Őfelsége a saját hatalmát parodizálja. Kacsintása jelzi ravaszságának mélységét, tréfás összejátszásra való

képességét – nincs ez messze attól, ahogy a nemzedékében a meleg férfiak szokták jelezni egymásnak, hogy hivatalos külsejük mögött létezik egy másik, igazabb személyiségük is.

James Pope-Hennessey történész, aki 1957-ben Balmoralban találkozott a királynővel, naplójában megjegyzi, hogy az uralkodó „rendkívül életteli, anekdotázás közben gesztikulál, hol vicces, hol szánalmas arcot vág, és egyszerűen nem képes vesztég maradni... Arcjátékkal mesél történeteket.” No de kinek jutna eszébe a „rendkívül életteli” kifejezés az uralkodó személyiségéről?

Mert az a kacsintás vagy grimaszolás Erzsébet élő testéhez tartozott, miközben halott testével az évtizedek során vendégek ezrei találkoztak, akiknek mellette terítettek. Ebédnél Pope-Hennessey a királynő másik, hivatalos személyiségével szembesült: „Összeségében gépies társalgás folyik, ami egyik beszélgető félnek sem nehéz feladat, ugyanakkor nem is emlékezetes vagy érdekes, és annyit sem ér, mint a papír, amire le lehetne gépelni.” A gépies társalgás az uralkodó alkotmányos kötelessége volt. Seamus Heaney verscíme, a *Bármit mondasz, semmit se mondj*² vált a jelmondatává. A királyság fennmaradása múlt azon, hogy Erzsébet ne mondjon semmit, ami emlékezetes vagy érdekes volna.

Feltűnő, hogy a leghatásosabb politikai nyilatkozatai némák. 1947-ben Erzsébet hercegnő – akkor még csak hercegnő – Fokvárosban ünnepelte 21. születésnapját. Ezt követően 48 évig nem tért vissza Dél-Afrikába, csak Nelson Mandela elnöksége idején kereste fel újból az országot. Más-ként mondvá megoldotta, hogy ne utazzon el birodalma fontos országába, amíg tart az apartheid rendszerre. Ez igazán ékesszóló távollét volt. Megértette, hogy egész Afrikában veszélyezteti a Brit Nemzetközösség fennmaradását az a támogatás, melyet Margaret Thatcher miniszterelnök nyújt a fehér felsőbbrendűséget hirdető rezsimnek – ez pedig aláássa a Nemzetközösség feje, vagyis az uralkodó pozícióit is. Valami hasonló történt 2011-ben Írországban is, amikor nagy visszhangot keltett, hogy Dublinban fejet hajtott azok emlékműve előtt, akik „az életüket adták az ír szabadság ügyéért”. Maga is egyfajta kísértet lévén, e cselekedetével hosszú történelmi korszak kísérteteit üzte el.

A fenti esetekben végre egyesülhetett két énje, meghitt kapcsolatba került egymással az, amit nőként érezhetett, és az, amit királynőként szabad volt kifejeznie. De efféle epizódok ritkán adódtak. Az esetek többségében nyilvános énje nem magánemberi személyiségét vetítette ki, hanem elpusztította privát véleményét. Talán ez volt az oka, hogy

a képzőművészetnek meggyűlt a baja a királynő ábrázolásával. A londoni Nemzeti Arcképcsarnok szerint a királynő „a leggyakrabban ábrázolt személy a világon”. A gyűjtemény 967 portrét őriz róla. A gyermek Erzsébetéről készült fényképekben van valami nyugtalanító. Jól elkapják azt a furcsán koravén képességét, hogy úgy üljön, mintha nyársat nyelt volna – mintha máris a trónon foglalna helyet. Még Winston Churchill is megszeppent, amikor találkozott a kétéves hercegnővel: azt mondta róla a feleségének, hogy „bizonyos tekintély és elmélkedésre való hajlam lengi körül, ami bámulatos egy ilyen kicsi gyerekben”. De egy olyan kép sincs róla, amelyet oda lehetne tenni a brit uralkodók nagyszerű portréi közé. A legtöbb fotón csak pózt látni, személyiség nélkül. Mintha nem is a való életben kapták volna le – talán azért, mert bizonyos értelemben valóban nem ott készültek. Egy, még nem halott politikai testet örökítenek meg, és nem az élő, természetes testet.

Tény, hogy a csekély számú jól sikerült kép éppen attól erős, hogy szembesít ezzel a problémával. Chris Levine lámpatestre felvitt nyomtatát, *A lét könnyűségét* (2007) egy hivatalos megrendelésből tartotta meg magának a művész. Erzsébet a koronaékszereit viseli, korona, gyöngy-sor, fehér szőrmentóla van rajta. Lágy, fehér fény esik az arcára, az

összes száj körüli ránca látszik, vélhetően a sok évtizedes, hivatásszerű mosolygástól vésődtek be ilyen mélyen. A szeme viszont csukva van. Mintha most halt volna meg, és már a díszravatalhoz rendezték volna el a testét. A hangsúlyosan élénkvrös rúzs – a kép kidolgozása közben erősítette fel ennyire a művész – a temetkezési vállalkozó is fölvihetne volna. Ha szöveg is tartozna a képhez, az nyilván Shakespeare II. Richárdjának monológjából volna, aki a halál sújtotta angol monarchián elmélkedik: „a koronában, / A királyok halandó homlokán / Halál tart udvart”.³ Vagyis Levine képe szükségképpen felségsértő: részletesen elképzeli az uralkodó halálát.

A portré annak ellenére roppant népszerű volt és maradt, hogy a haldoklás hangulatát árasztja – ezt nem szokás felhánytorgatni. Valamitől természetesnek tűnik. Attól, hogy a brit monarchia maga is afféle *élet a halálban*. Thomas Hobbes azt mondta a pápaságról, hogy az „nem más, mint az elhalálozott Római Birodalom szelleme, amely annak sírján megkoronázva üldögél.”⁴ Erzsébet a Brit Birodalom szelleme volt, és annak a sírján üldögélt megkoronázva.

Fokvárosban, a 21. születésnapján elmondott beszédében – szűk két évvel a második világháború befejeződése után – így fogalmazott: „kimondhatjuk, hogy a Brit Biroda-

lom először megmentette a világot, és most, hogy a csatát megnyertük, meg kell mentenie saját magát”. Az állítás mindkét része téves: a britek nem mentették meg a világot; a Birodalom népei pedig nem óhajtották a brit elnyomók közreműködését a „megmentésükben”. Ha uralkodói sikerének fokmérője a Birodalom egyben tartása volt, akkor az eredmény totális kudarc. II. Erzsébet épp Kenyában járt, amikor 1952 februárjában kikiáltották királynőnek – az év októberében mást is kikiáltottak Kenyában: a szükségállapotot a Mau Mau-felkelés miatt. A hetven tartomány, melynek királynőként elvben az uralkodója lett, a Falkland-szigetekre zsugorodott, meg néhány szétszórt, apró és kényelmes adóparadicsomra.

Mégis, miként történhetett meg, hogy miközben végigélte a brit világ kimúlását, rendkívül sikeresen tartotta életben a Birodalmat szimbolizáló monarchiát? A válasz az angol álmvilágban keresendő, melyben, bár „nincs jövő”, létezik viszont egyfajta örök jelen. Ezen a nem létező területen Erzsébet egyidejűleg két személy is lehetett, uralkodó is, és ismerős családtag is. Mikor Brian Masters 1972-ben közreadott egy álmnarratíva-gyűjteményt, melynek anyagát brit átlagemberektől szerezte be (*Álmok II. Erzsébet öfelsé-*

géről és a királyi család más tagjairól), fordított arányosságot talált álmok és valóság között: minél kisebb esély volt arra, hogy az illető ténylegesen találkozzon a királynővel, annál valószínűbb volt, hogy álmodik róla.

Masterst az is meglepte, mennyire nyájasan jellegtelen az uralkodó fellépése ezeken az elképzelt találkozókon. Az álmukról beszámoló emberek általában gépies társalgásban vettek részt a legtípikusabb vidékies angol foglalatosság, vagyis teázás közben. Masters megjegyzi, hogy amikor a királynő betér az álmodóhoz egy csésze teára, „rendszerint megfelelőképpen unalmas társalgónak bizonyul... Őfelsége maga a két lábon járó banalitás ezekben az álmokban... Az egyszerű, hétköznapi Betty.” Sokan tudatában vannak, hogy mennyire unhatja hivatalos kötelességeit. Egy bájos álomban a Niagara-vízesésnél találkozik vele az álmodó, az uralkodón műanyag kabát és kalap, hogy megvédje a víztől a ruháját és a frizuráját.

– Betty! – kiáltottam. – Mi az ördögöt keres éppen itt?

A hölgy felsóhajtott.

– Nézze, kedvesem – válaszolta –, muszáj letudnunk ezt a hivatalos látogatást, és persze a vízesés mindig kötelező látnivaló, még szépeket is kell mondanom róla. Hű, de utálom ezt a rémes esőkabátot.

Az álmok logikájában csak kis lépés a hétköznapi, helyes Bettyt, illetve II. Erzsébetet két különböző embernek képzelni. És szorongással jár: mi lesz, ha a két test esetleg elválik egymástól, és más-más útra téved? Kantorowicz egy középkori politikai gondolkodót idéz, aki azt mondja: „két dolog esik egybe az uralkodóban: a személy, valamint az, amit jelent”. De ha ezek kettéválnak? Egy részletgazdag, élesen látott álomban egy férfi összetalálkozik a spanyol tengerparton a magányos királynővel, aki el is magyarázza: „Valaki belebújt a bőrömbbe, és visszament elfoglalni a helyemet. Most ott ül a Buckingham-palotában.” Az álmodó visszaviszi az igazi királynőt Londonba, befogadja magához. A királynő megstoppolja a férfi zoknijait és bárányragut főz neki, ahogy egy derék kis feleséghez illik. Csakhogy amikor bekapcsolják a televíziót, a vendég igencsak nekibúsul, látva, hogy a *doppelgängerje* végzi el az uralkodói feladatokat.

– Ő az! Ez az a nő, aki azt állítja magáról, hogy én vagyok.

Az álmodó fölkeresi a canterburyi érseket és Harold Wilson miniszterelnököt, hogy felhívja figyelmüket a problémára. Lezajlik „egy vita arról, vajon alkotmányosan lehetséges-e, hogy egyszerre két királynője legyen egy országnak”. De „a kutya se figyelt oda. Teljesen kétségbeestem.”

Valójában mégiscsak lehetett az országnak egyszerre két királynője – és éppen ez volt Erzsébet sike-rének nyitja. Ezekből az álmokból már fél évszázaddal ezelőtt is hiányzott az érzés, amely Bagehot szerint a monarchia fennmaradásának döntő feltétele: „a misztikus, félelemmel elegy tisztelet és a csodálat”. Amit látunk, az pont az ellenkezője: a királynőt egyszerű, ismerős embernek óhajtják elképzelni. Az efféle óhaj szükség-szerűen republikánus: ha ő is egy közülünk, minek izgassuk magunkat? A monarchia ellenzői gyakran gondolták úgy, hogy a királynőt akkor demisztifikálhatják, ha Betty Windsornak szólítják. De az igazi rejtély abban van, hogy az alattvalói valóban Bettyként tudtak rá gondolni, és mégis kiváltságos helyet szorítottak neki a fantáziájukban, olyannyira, hogy már a halálának elképzelésétől is magányosnak és elhagyatottnak érezték magukat.

Ez fenntartható ellentmondás volt, hiszen míg Betty a jelenben élt, addig Erzsébet a túlvilágon létezett. A királynő utóélete nem tényleges halálával kezdődött el, hanem már réges-régen – amikor az 1953-as koronázási ünnepségre ráborított vastag, szakrális lepel foszladozni kezdett. Az esemény után a BBC-n keresztül üzent alattvalóinak: „a szertartás, melyet ma végignézhettek, ősrégi, egyes forrásai a múlt

ködébe vesznek”. Valójában kitálalt hagyományokról volt szó, alig történt valami, ami a 19. századnál régebben gyökerezik. A hamisított hagyományba való görcsös kapaszkodás súlyos aggodalomról árulkodik, mégpedig amiatt, hogy a misztikus félelem és tisztelet hiányában az emberek esetleg lealacsonyítják és magukkal egyenlőnek tekintik a szent uralkodót, az anglikán egyház fejét, a Birodalom megtestesítőjét. Ami rendkívüli: a „lealacsonyítás” megtörtént, de nemigen számított. Nem a vallásos tisztelet, hanem a meghitt emberi együttérzés tette a királynőt különlegessé. A hétköznapi Bettyként kettőződött meg, nem Isten felkentjeként.

Brit kommentátorok ezt gyakran ma is képtelenek felfogni. Még most is előfordul, hogy egy máskülönben racionális hetilap, amilyen az *Economist*, a királynőről szóló nekrológjában képes úgy visszatekinteni az uralkodó szent olajjal történő felkenésére a koronázáskor, mint ami „annak jele, hogy megválasztása nem csupán a jó hannoveri vérből ered, hanem Istentől való. Ez emlékeztetett rá, hogy a királyi hivatás szent és szüntelen kötelesség.” Az efféle baromságok beszivárogtak a talajvízbe, és a királynő halálával a felszínre törtek. Pedig még egy 19. századi monarchistában, Bagehotban is volt

annyi realitásérzék, hogy elismerje: II. Jakab 1688-as trónfosztásával az angolok elvágják azokat az ereket, melyekben király vér csörgedezett, és megszüntették az uralkodók isteni eredetű jogait: „Ha bárki is magában hordozott valamiféle misztikus jogot, akkor az II. Jakab volt; ha az angoloknak kötelességük volt valakinek mindenben engedelmeskedni, akkor II. Jakabnak kellett volna engedelmeskedniük.”

1688 után a monarchiához való ragaszkodás első számú indoka már nem a kék vér szentsége volt, hanem a protestáns trónutódlás imperatívusza. II. Erzsébet idején persze még ez a vallási dimenzió is csaknem olyan gyorsan zsugorodott, mint maga a Birodalom. Egy 1956-ban készített felmérés szerint a brit lakosság 34 százaléka vélte úgy, hogy a királynőt „maga Isten választotta ki”. 1992-re egy felmérés válaszadói között „semmiféle spontán tudást nem lehet felfedezni a monarchia vallási dimenziójáról”. Jelenleg a brit lakoságnak mindössze két százaléka jár el a királynő anglikán egyházának heti istentiszteleteire. Ha Erzsébet vonzereje Istenen múlt volna, a monarchiát már évtizedekkel ezelőtt eltörlik.

Más okokból maradt fenn. Az egyik az volt, hogy amit az intézmény elveszített szent mivoltában, azt viszszerzette a szentség mai változatában, a celebségben. Nem csak arról van szó, hogy a királynő valószínű-

lenül híres volt, hanem arról, hogy a híresség fogalma számára kedvező irányba mozdult el. Levált a teljesítményről – milyen kedvező fordulat ez egy olyan nő esetében, akinek meghatározó sikere az, hogy elsőszülött a megfelelő családban. De a celeblét csak idáig tart, nem utolsósorban azért, mert a celebsors hírhedten szeszélyes. Egy ideig Erzsébet még a saját családján belül sem számított a leghíresebbnek, és aki túlragyogta – Diána hercegnő –, a halálával már-már monarchiaellenes felkelést robbantott ki. A Ki a híresebb? játék legalább annyira veszélyes, mint amekkorára nyereseményekkel kecsegtet.

A fennmaradásban egyértelműen szerepet játszott a folytonosság gondolata is, bár paradox következményekkel járt. Koronázás utáni beszédében a királynő leszögezte: „Biztos vagyok benne, hogy ez az esemény, a koronázásom nem a letűnt hatalom és csillogás szimbóluma.” A kijelentés nem lehetett igaz, de pontosan ez tette a királynő jelenlétét egyre nélkülözhetetlenebbé. Ha a nagyhatalmi erő és a csillogás nem lett volna eltűnőben, maga a királynő sem vált volna oly fontossá a múlthoz fűző kapocsként és ama nagy illúzió varázslójaként, mely azt sugallta, hogy amíg ő életben van, addig a múlt sem tűnik el.

Idősebb korában még nagyobb lett az igény erre az illúzióra, hiszen a Konzervatív Párt súlyos működési

zavarai miatt négy miniszterelnök adta egymásnak a kilincset hat esztendő alatt, Boris Johnson hivatali idejében pedig az illendőség és a nyilvánosság előtti méltóságteljes viselkedés fogalmai is romba dőltek. A legapróbb összehasonlítás is királynőibbé tette a királynőt. Legkivált akkor, amikor a koronavírus-járvány idején egymaga ült a férje gyászszertartásán, egy nappal azután, hogy két alkoholgözös bulit tartottak a Downing Streeten. Ez a kép mégsem őfelségét, illetve az erejét mutatta, hanem az emberi esendőséget, azt a hétköznapi, sztoikus magatartást, mellyel saját bújá-baja miatt a legtöbb ember azonosulni tudott. A két királynő, a felkent uralkodó meg a rokonszenves ember tökéletes együttest alkotott.

Ami valóban igazolja erejét és tekintélyét – és ami miatt pótolhatatlan –, az éppen ez a kettősség, amely lehetővé tette, hogy a nép bármely pillanatban szabadon válasszon, II. Erzsébetet akarja-e látni, vagy Bettyt. Vagyis az uralkodó gyengesége automatikusan egy nő erősségévé vált. Így fordult őfelsége banális, gépies társalgása hősieles önfeláldozásba, hiszen el kellett fojtania igazi személyiségét. Minél unalmasabb volt, annál gyorsabban alakult át szürkesége kötelességteljesítéssé, minél gazdagabban élt, minél több előjoggal bírt, annál jobban lehetett ezt kitarató erőfeszítésnek magyarázni.

Utódainak ökörségeit és szégyenletes ügyeit – Károly hűtlenségét, András gyalázatos kapcsolatát Jeffrey Epsteinnel, Vilmos és Henrik kivagyiságból fakadó kakaskodásait – úgy is fel lehetett fogni, hogy nem az uralkodóval történtek meg (hiszen ez esetben rávilágítottak volna az örökölhető hivatal ostoba koncepciójára), hanem szegény kis Bettykével, akinek – akárcsak nekünk – problémái vannak a gyerekekkel. Így még az uralkodók végső ellensége, a növekvő életkor is erősebbé tette. Minél közelebb került a kivédhetetlen halálhoz, s emiatt minél ésszerűbb lett volna elgondolkodni azon, hogy mi következik utána, a brit nép annál közelebb érezte magához közös nagymamaként. Soha nem szerették annyira, mint amikor pici öreg hölgy vált belőle, kitéve „az többi Fogvatkozásnak, mik más ember természetes Testét is sújtják”. Ahogy közeledett az elkerülhetetlen elmúlás, annál fájdalmasabb lett elképzeln.

Ez a duális monarchia megismételhetetlen – annyi mindenesetre biztos, hogy III. Károlynak nem fog sikerülni. A duális monarchia tipikusan női jelenség volt: abban a patriarchális szokásban gyökerezett, hogy a nemességet egy nő esetében a saját gondolatok és vágyak elfojtása jelenti. Az önmehtagadás női erény, melyet Károly soha nem gyakorolt – hiszen egész felnőtt élete a vára-

kozással telt, hogy végre odafigyeljenek rá és komolyan vegyék, pusztán amiatt, mert ő – ő. (Pontosabban: mostanáig a kedves mama miatt.) Királyként majd visszafogja magát, de már elkésett. A köztudatba túl mélyen beágyazódott személyiségének minden lében kanál jellege. Sosem lesz rá jellemző rá „a lét könnyűsége”, amit Chris Levine felidézhetett ma is kísértő képe címében. Erzsébet sztereó személyiség volt, Károly csak

monó. Azok, akik szerint a monarchia képes egyben tartani az Egyesült Királyságot, most attól vannak megremülve, hogy a két alakban megjelenő királynő helyett be kell érniük egy fontoskodó alakkal. Ahogy Algenon mondja a *Bunburyben*: „Minden nő olyan lesz, mint az anyja. Ez a nők tragédiája. A férfiak viszont soha. Ez meg az övék.”⁵

FORDÍTOTTA BARABÁS ANDRÁS

JEGYZETEK

1. Szabó Lőrinc fordítása.
2. Imreh András fordítása.
3. Somlyó György fordítása.
4. Vámosi Pál fordítása.
5. Nádasdy Ádám fordítása.

© Fortepan, Nagy Gyula

© Fortepan, Zichy